

Pratarmė

Šis masių ir medijos susipynimas yra akivaizdžiai paradoksalus: ar medija neutralizuoja prasmę ir produkuoja „bepasmę“ (arba informuotą) masę, ar masės pergalingai atlaiko medijos spaudimą, atmesdamos arba absorbuodamos be atsako visus jos produkuojamus pranešimus?¹

Jean Baudrillard

Šiuolaikinį pasaulį užvaldančios naujosios medijos apima vis didesnius politikos, visuomenės, kultūros, atminties bei paveldo plotus. Jos sąveikauja tarpusavyje, naudodamos informacijos, vaizdo ir poveikio priemones ir kurdamos neįtikėtinus virtualius priklausomybės darinius, ir kaip komunikacijos dominantės keičia kasdienybės kraštovaizdį, perkeldamos mus į kitus tarsi idealius pasaulius, kuriuose mitinių herojų istorijos tampa dabarties iliuzija ir atveria vartus į pažadėtąjį rojų.

Aptardama šiuolaikines medijas, „naująją“ mitologiją ir kultūros komunikacijos stoką Rita Repšienė gilinasi į dabarties pokyčius, sąlygojamus kintančios eurointegracijos bei globalizacijos retorikos ir atskleidžiančius sudėtingą tapatumo saugojimo, puoselėjimo ir išlikimo situaciją. Dezorientuojančio medialumo ir „tinklinio“ technologijų dominavimo akivaizdoje svarbu įvertinti visuotinio poveikio grėsmes ir formuoti kultūrinį pasaulėvaizdį, gebantį puoselėti kritinį mąstymą, kūrybines ambicijas ir vienijančius prioritetus. Naujosioms medijoms tapus dominuojančia erdve, išgyvenant socialumo pokyčius, svarbu atskleisti situacijos sudėtingumą ir pasiūlyti pozityvius sprendimus. Kvestionuodama bendruomeniškumą tinklaviokoje Aida Savicka aptaria virtualių sambūrių evoliucionavimo į visavertes bendruomenes, pagrįstas bendromis vertybių sistemomis, perspektyvas. Virtualių medijų ir informacijos raštingumo riziką ir galimybes įvertina Sorbonne Nouvelle universiteto profesorė Divina Frau-Meigs. Publikacija parengta, remiantis pranešimu, skaitytu UNESCO Pasaulinės medijų ir informacijos raštingumo savaitės metu organizuotos konferencijoje, kuri vyko Kaune 2018 metų spalio 24 dieną.

Publikacijoje „Mitai kaip medijos ir medijos kaip mitai: keletas filosofinių pastabų“ Naglis Kardelis atskleidžia nekritišką, orientuotą į vienpusę pažangą šiuolaikinio žmogaus pasitikėjimą naujosiomis medijomis bei informacinėmis technologijomis ir kelia filosofinį klausimą apie naująjį mitą, kuriuo tiki ir vadovaujasi šių dienų žmogus, – būtent technologijų mitą ir medijų mitą. Išryškinant pozityvius mito fenomeno aspektus ir negatyvius medijų fenomeno aspektus, taip pat mito „medialumą“ ir

¹ Jean Baudrillard. *Simuliakrai ir simuliacija*. Iš prancūzų kalbos vertė Marius Daškus. Vilnius: Baltos lankos, 2002, p. 101.

medijų „mitiškumą“, siekiama kritiškai pažvelgti į nereflektuotą šiuolaikinio žmogaus požiūrį, kad mitą – bet kokį mitą, mitą apskritai – dera laikyti archajiška atgyvena ir sieti su praeitimi, o medijas, priešingai, sieti su pažangia dabartimi ir ateitimi.

Apžvelgdama kultūrinių mitų sklaidą XXI amžiuje tarp Kinijos ir Vakarų Loreta Poškaitė siekia parodyti, kaip reiškiasi ir keičiasi susiformavę Kinijos kultūros įsivaizdavimai, arba mitai, kai pradeda nykti (arba kvestionuojamos) pačios Kinijos ir kiniškumo kultūrinės bei geografinės ribos, o santykis tarp tikrovės („tikrosios Kinijos“) ir fantazijos („įsivaizduojamos Kinijos“, jos reprezentacijos) tampa itin problematišku dėl ją atspindinčių medijų ir auditorijos globalėjimo, naratyvų ir tikslų prieštaravimo.

Baltarusijos strateginių studijų instituto mokslininkas Piotr Rudkouski publikacijoje „Socialinis konstruktyvizmas – ar derama priemonė tautinės tapatybės problemoms? Baltarusių atvejis“ iškelia socialinio konstruktyvizmo prasiskverbimą į postsovietinių šalių naciologijos debatus ir tapusį madingesne prieiga už jai alternatyvias. Išskirdamas priekaištus konstruktyvizmui: paremtus argumento *ad novitatem* piktnaudžiavimu ir įmantraus žodyno diegimu, pernelyg nesirūpinimu bazinių konceptų operacionabilumu ir pagrindinių aiškinimų prielaidomis, nors pretenduojančiu į europinio naciologijos diskurso lyderystę. Varšuvos universiteto lenkų analitinės tradicijos filosofas Mariusz Grygianiec pateikia kelias pastabas Piotro Rudkouskio straipsniui, pavadindamas socialinį konstruktyvizmą – intelektualine išdaiga.

Kalbėdamas apie (šiuolaikinio) meno instituciją kaip ideologinę mediją Kęstutis Šapoka remiasi filosofo Louis Althusserio suformuluota represinių valstybės aparatų ir ideologinių valstybės aparatų koncepcija, pasak kurios, karinių, religinių, edukacijos, taip pat ir kultūros institucijų esmė – ideologinės propagandos skleidimas, užtikrinant ideologinę subjektyvaciją. (Šiuolaikinio) meno institucijos straipsnyje aptariamos kaip represinio neoliberalizmo ideologijos ruporai, savotiškos medijos, viena vertus, skleidžiančios neoliberalistinę vartojimo propagandą. Kita vertus, tokių institucijų tikslas, be ideologinės propagandos skleidimo, yra savilegitimacija ir funkcionavimo savitikslių mechanikos užtikrinimas. Abiem tikslams pasiekti tinka „meno“ ir „estetikos“, kaip savarankiškos, nepriklausomos nuo ideologijos terpės, mitologija.

Teigdama, kad atmintis ir vizualumas – dvi šiuolaikinio pasaulio trajektorijos, nulėmusios dėsninę kultūros kaitą, Odeta Žukauskienė vertina vaizdą kaip atminties mediją, kai nuo XX a. antrosios pusės nostalgija pynėsi su atgaila, prisiminimai su priminimais, gręždami žvilgsnį į praeitį, išgyventą kolektyvinę ir individualią patirtį, tačiau sykiu didėjo ir vaizdų pasiūla, pasižyminti kūrybingomis inžinerijomis. Globalus vizualumas keitė kultūros lauką, ne tik kaustydamas publikos dėmesį, keisdamas žvilgsnio trajektorijas, bet ir darydamas įtaką atminties įprasminimui, institucijų veiklai, kultūrinei refleksijai.

„Paveldo ir Europos“ skyriuje publikuojamas Dainiaus Junevičiaus straipsnis „Lietuvos fotografų nuotraukos 1867 m. Rusijos etnografijos parodoje“, kuriame remiantis parodos organizacinio komiteto leidiniais ir naujai rasta archyviniais šaltiniais aptariamas Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gubernijų fotografų dalyvavimas parodoje, išanalizavus Rusijos etnografijos muziejaus Sankt Peterburge fototekos fondą, kuriame saugomos 1867 m. parodos nuotraukos, atskleidžiama, kad didžioji dalis parodai iš Lietuvos siųstų nuotraukų išliko. Tai vertinga ikonografinė Lietuvos istorijos ir etnografijos medžiaga, esmingai papildanti ankstyvosios Lietuvos fotografijos fondą ir mūsų žinias apie fotografijos būklę bei paplitimą Lietuvoje XIX a. septintajame dešimtmetyje.

Daugiau kaip prieš penkerius metus, 2013 metų vasario 22 d. Vilniaus knygų mugėje Rita Repšienė, Vytautas Rubavičius, Naglis Kardelis bei Stanislovas Juknevičius diskutavo tema „Medijų mitai ir mitai kaip medijos“. XXI amžiuje medijų tema ypač aktuali, universitetuose kuriamos naujos studijų programos, kaip politika ir medijos, kalbos ir medijos, medijų technologijos, veikia kūrybinių medijų institutai, medijų tyrimų centrai. Medijos, tapusios ir mūsų kasdienio gyvenimo dalimi telefonų, televizorių, kitų įtaisų pavidalu, kelia ir šiandien daugybę klausimų, koks yra medijų tapatumas, kokius mitus apie jas turime ir ar gali būti, jog pačios medijos yra mitai.

Išreišdamas mintį, jog technologinės medijos ne visada yra blogas dalykas, mat pačios ištrūksta iš kontroliuojančiųjų įtakos sferos – jos valdo ir tuos, kurie mano viską kontroliuojantys, N. Kardelis priminė, jog medijos pagal apibrėžimą yra viduryje, tai, kas tarp objekto ir subjekto. Pats tekstas, kaip ir kalba, yra medija. Jei su Heideggeriu sakome, kad kalba yra būties namai, vadinasi, medija – taip pat būties namai. Iššūkis XXI amžiaus žmogui – turėti kūrybinį, o ne medijuotą santykį su jomis. Šiuolaikinės medijos nori, kad žmonės žiūrėtų ne į vaizdą už lango stiklo, bet į jas pačias – stiklą, kurio paskirtis iš tiesų yra būti nematomam. Pasak N. Kardelio, reikėtų kelti uždavinį naudoti medijas kaip instrumentą, jomis naudojantis žvelgti į tikrovę, kuri yra už jų. Diskusija, paskatinusi vertinti medijų mitus ir mitus kaip medijas, išlieka aktualia ir prasminga mums, susijusiems su medijomis kaip kalba ir kultūra kaip mitologija.

Pratarmę norėusi pabaigti Umberto Eco žodžiais: „Įtariu, kad oksimoronas tapo toks populiarus todėl, kad gyvename pasaulyje, kuriame išgaravus ideologijoms (kurios kartais netgi šiurkščiai bandydavo sumažinti prieštaravimus ir primesti vienpusišką dalykų viziją), dabar diskutuojama tik tarp viena kitai prieštaraujančių pozicijų. Jei norite sukrečiančio pavyzdžio, štai jums „virtuali tikrovė“, kažkas panašaus kaip „nieko konkrečiau“².

² Umberto Eco. Tarp kvailybės ir beprotybės. Sutariantys oksimoronai. In: Umberto Eco, *Pape Satàn aleppe: Takios visuomenės kronikos*. Iš italų kalbos vertė Inga Tuliševskaitė. Vilnius: Tyto alba, 2017, p. 426.